

KEMIN LUKIOLAISTEN SEKSUAALITERVEYSTIETÄMYS

- Artikkeliterveystietäjien Internet – sivuille

Noora Heikkinen ja Paula Latvajärvi

Kehittämistehtävä
Hoitotyön koulutusohjelma
Terveystietäjä (AMK)

KEMI 2014

TIIVISTELMÄ

LAPIN AMMATTIKORKEAKOULU, Sosiaali- ja terveysala

Koulutusohjelma:	Hoitotyön koulutusohjelma
Kehittämistehtävän tekijät:	Noora Heikkinen & Paula Latvajärvi
Kehittämistehtävän nimi:	Kemin lukiolaisten seksuaaliterveystietämys - Artikkeliterveystietämisen Internet – sivuille
Sivuja (joista liitesivuja):	23 (3)
Päiväys	21.4.2014
Opinnäytetyön ohjaajat:	Raija Luutonen & Satu Rainto
<p>Kehittämistehtävän tarkoituksena oli kirjoittaa artikkeli nuorten seksuaaliterveystietämyksiä käsittelevän opinnäytetyötutkimuksen tuloksista ja julkaista se Terveystietämisen Internet-sivuilla. Opinnäytetyö valmistui keväällä 2013 ja siinä kartoitettiin Kemin lukion 1.luokkalaisten seksuaaliterveystietämyksiä ja heidän näkemyksiään yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä.</p> <p>Kehittämistehtävän tavoitteena oli saada opinnäytetyönä tehdyn tutkimuksen tulokset ammattihenkilöiden, kuten terveydenhoitajien saataville. Terveystietäjä voi artikkelin perusteella korostaa antamassaan seksuaalikasvatuksessa niitä osa-alueita, joissa nuorilla oli tutkimuksen mukaan heikommat tietämykset.</p> <p>Nuoren seksuaalisuus kehittyy vaiheittain ja sitä pyritään tukemaan seksuaalikasvatuksella. Tavoitteena on, että nuori kykenee tekemään hyviä ratkaisuja seksuaaliterveystietämyksensä kannalta ja kokemaan seksuaalisuutensa hyväksyttävänä asiana. Seksuaalikasvatusta on opetettu yläkoulun terveystiedontuntien yhteydessä vuodesta 2006 asti. Myös kouluterveydenhoitajalla on suuri rooli nuoren seksuaaliterveyden edistäjänä.</p> <p>Artikkeli on väline, jonka avulla tietoa on helppo välittää oikealle kohderyhmälle. Se on hyvä jatkumo tutkimukselle, jotta tuloksia voidaan hyödyntää. Artikkeliterveystietämisen noudattaa Terveystietämisen antamia ohjeistuksia kirjoitusasuun liittyen.</p>	
Asiasanat:	kouluterveydenhuolto, nuoret, seksuaalisuus, terveystieto

ABSTRACT

LAPLAND UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Social Service and Health Care

Degree programme:	Degree Programme in Nursing
Authors:	Noora Heikkinen & Paula Latvajärvi
Thesis Title:	Young People's Knowledge of Sexual Health - Article to Terveystieteiden julkaisu – website
Pages (of which appendixes):	23 (3)
Date:	21.4.2014
Thesis instructors:	Raija Luutonen & Satu Rainto
<p>The purpose of this assignment was to write an article concerning our research of young people's knowledge of sexual health and publish it in Terveystieteiden julkaisu website. In our research, we studied the Kemi Upper Comprehensive School's first year students' sexual health knowledge and their experiences of sufficiency in the sexual education in Comprehensive School. The research was finished in spring 2013.</p> <p>The aim of the project was to get the results of research available to health care professionals like public health nurses. Public health nurses can use these results in sexual education and emphasize those parts where young people need more information.</p> <p>A young person's sexuality develops gradually and it is supported by sexual education. The aim is that the young person could make good decisions about his or hers sexual health and experience their own sexuality as an acceptable thing. Sexual health education has been included in health education lessons since 2006. Public health nurses also have a big role in promoting youth's sexual health.</p> <p>With this article it is easy to transmit information to suitable target group. It is a good continuum for the research because, in this way, other people can benefit from the results as well. The article obeys instructions of wording of Terveystieteiden julkaisu.</p>	
Keywords: school health care, the young, sexuality, health education	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	5
2 NUOREN SEKSUAALISUUS	7
3 KOULUTERVEYDENHUOLTO JA TERVEYSTIETO.....	9
4 PROJEKTI JA ARTIKKELI.....	11
5 PROJEKTIN TOTEUTUS	13
5.1 Lähtökohdat ja taustat	13
5.2 Tarkoitus ja tavoitteet	14
5.3 Prosessin etenemisen kuvaus	14
6 PROJEKTIN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	16
7 POHDINTA.....	17
LÄHTEET	19
LIITE/ARTIKKELI	21

1 JOHDANTO

Maailman Terveysjärjestön mukaan seksuaalisuus on oleellinen osa ihmisenä olemista ja muutakin kuin käyttäytymistä. Siksi seksuaalikasvatuksen on oltava monipuolista ja laajaa eikä vain seksuaaliseen riskikäyttäytymiseen liittyvää neuvontaa. Kokonaisvaltainen lähestymistapa seksuaalikasvatuksessa tukee nuoria kehittämään taitoja ja näin päättämään itsenäisesti seksuaalisuudestaan (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013). Myös Sosiaali- ja terveysministeriön laatimassa toimintaohjelmassa, Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen 2007 - 2011, tavoitteena on edistää väestön seksuaali- ja lisääntymisterveyttä. Ohjelmassa kiinnitetään erityishuomiota nuoriin ja sen mukaan nuorten tulisi saada neuvontaa seksuaalisuutta koskevista asioista helposti lähipalveluna. Keskeinen merkitys tällöin on koulu- ja opiskeluterveydenhuollolla ja valtakunnallisissa oppaissa seksuaalineuvonta onkin osoitettu niiden tehtäväksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 31).

Kehittämistehtävä pohjautui opinnäytetyöhön Nuorten seksuaaliterveystietämys – Lukiolaisten kokemuksia yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä. Opinnäytetyössä selvitettiin Kemin lukion 1.luokkalaisten seksuaaliterveystietämyksiä ja heidän kokemuksiaan yläkoulun terveystiedon opetuksen seksuaalikasvatuksen riittävydestä. Opinnäytetyö valmistui keväällä 2013. (Heikkinen & Latvajärvi 2013.)

Opinnäytetyötutkimuksen tavoitteena oli selvittää ne seksuaaliterveystietämysten osa-alueet, joista nuorilla oli heikoin tietämys tai tiedot olivat puutteellisia ja tältä pohjalta seksuaalikasvatuksessa olisi helpompi keskittyä juuri niihin osa-alueisiin. Tutkimuksesta selvisi, että lukion 1.luokkalaisten seksuaaliterveystietämykset olivat suhteellisen hyvät. (Heikkinen & Latvajärvi 2013.)

Nuoren seksuaalisuus kehittyy vaiheittain ja sitä pyritään tukemaan seksuaalikasvatuksella. Tavoitteena on, että nuori kykenee tekemään hyviä ratkaisuja seksuaaliterveytensä kannalta ja kokemaan seksuaalisuutena hyväksyttävänä asiana.

Seksuaalikasvatusta on opetettu yläkoulun terveystiedontuntien yhteydessä vuodesta 2006 asti. Myös kouluterveydenhoitajalla on suuri rooli nuoren seksuaaliterveyden edistäjänä. (Heikkinen & Latvajärvi 2013.)

Kehittämistehtävän tarkoituksena oli kirjoittaa artikkeli opinnäytetyön tuloksista ja julkaista se Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Internet-sivuilla. Tavoitteena oli saada opinnäytetyönä tehdyn tutkimuksen tulokset ammattihenkilöiden, kuten terveydenhoitajan saataville. Näin esimerkiksi terveydenhoitaja voi artikkelin pohjalta huomioida seksuaalikasvatuksessa ne seksuaaliterveyden osa-alueet, joissa nuorilla oli heikommat tietämykset.

2 NUOREN SEKSUAALISUUS

Hyvällä seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan riskikäyttäytymisen ehkäisyä ja sillä vahvistetaan niin positiivisen minäkuvan kehittymistä kuin itsetuntemusta ja – luottamusta. Seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on saada nuorille kehitettyä oikeanlaiset asenteet seksuaalisuuteen. Se on pitkälti aikuisen tukea. (Väestöliitto 2012) Seksuaalikasvatuksella pyritään antamaan sellaista tietoa seksuaalisuudesta ja seksistä, jonka avulla nuori kykenee tekemään hyviä ratkaisuja seksuaaliterveytensä ja mielihyvänsä kannalta. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 10-11)

Seksuaalikasvatuksen tulee olla kehitystasolle sopivaa. Tarkoitus ei ole herättää aikuismaista seksuaalisuutta liian aikaisin. Tilanteen voi tehdä hankalaksi se, että lapset ovat voineet saada seksuaalisuuteen liittyvää tietoa jo liian aikaisin, vaikka he eivät itse ole kehittyneet tiedon tasolle. Olisi tärkeää kyetä toteuttamaan seksuaalikasvatus oikeaan aikaan, lapsen kehityksen mukaisesti, mutta kuitenkin niin, että tieto annetaan ennen tietyn kehitysvaiheen alkua. (Bildjuschkin ym. 2000, 10–11.)

Seksuaalikasvatukseen kuuluu valistus sukupuolielämään liittyvistä asioista. Siinä huomioidaan nuoren psyykinen, fyysinen, sosiaalinen ja henkinen kokonaisuus. Seksuaalikasvatuksen tulee ymmärtää seksuaalisuuden eri osa-alueet laajasti ja monipuolisesti. Seksuaalikasvatukseen kuuluu seksuaalivalistus, seksuaaliopetus sekä seksuaalineuvonta. Seksuaalivalistuksella tarkoitetaan esimerkiksi kampanjoin ja erilaisin materiaalein tiedon jakamista suurelle kohderyhmälle kerralla. Seksuaaliopetus on koulussa annettavaa seksuaalitietoutta. Seksuaalineuvonta voi toteutua vastaanotolla tai puhelimenvälityksellä sekä myös kouluissa esimerkiksi terveydenhoitajan toimesta. (Bildjuschkin ym. 2000, 9–14.)

Seksuaaliterveydellä tarkoitetaan sitä, että nainen ja mies voivat toteuttaa seksuaalisuuttaan ja nauttia siitä ilman pelkoa sukupuolitaudeista, pakottamisesta, ei-toivotusta raskaudesta ja väkivallasta. (Kontula & Lottes 2000, 22.) Seksuaaliterveys koostuu monesta asiasta ja se on tärkeä osa henkilökohtaista hyvinvointia. Hyvä parisuhde ja mahdollisuus päättää vanhemmaksi tulemisesta kuuluvat ja kehittävät hyvää seksuaaliterveyttä. Lisäksi negatiivisten asioiden, kuten ei-toivotun raskauden tai sukupuolitautilien ehkäisy ovat osa seksuaaliterveyttä. (Sexual health education in the

schools: Questions at answers; Public Health Agency of Canada, 2008.)

Seksuaaliterveydellä tarkoitetaan myös taitoa nauttia ja huolehtia itsestään sekä halutessaan lisääntyä. Kokonaisuudessaan seksuaaliterveydellä käsitetään kaikki sukupuolielämään ja sukupuolielimiin kuuluvat asiat sekä seksuaalinen kehitys. Hyvä seksuaaliterveys koostuu hyvästä ja positiivisesta suhtautumisesta seksuaalisiin suhteisiin sekä seksuaalisuuteen. (Cacciatore 2007, 31.)

Nuoret saattavat kokea monenlaisia tunteita ja saada ristiriitaisia viestejä esimerkiksi seksuaalikasvatuksen ja median ristitulella. Toisaalta seksuaaliterveyttä halutaan tuoda esille esimerkiksi kouluissa ja myönteistä suhtautumista siihen edistetään. Kuitenkin nuoret saattavat säikähtää, jos heitä pelotellaan liiaksi vaikkapa sukupuolitaudeilla. Nuorilla tulee olla riittävästi asiallista tietoa seksuaaliterveyteen liittyen, jotta he kykenevät tekemään itselleen sopivia valintoja ja päätöksiä. (Bildjuschkin ym. 2000, 25.)

Seksuaalisuuden portaat johdattavat nuorta kohti hyvää seksuaaliterveyttä. Nuoren seksuaaliterveydellä tarkoitetaan kokonaisuutta, joka sisältää rohkaistumisen vaiheen, jolloin epävarmuus vähenee ja hankitaan tietoa. Rohkaistumisen lisäksi nuori oppii hyväksymään itsensä ja kehonsa ja seksuaaliset tuntemukset osana itseään sekä kykenee harkittuihin, järkeviin ratkaisuihin. Lisäksi nuori harjoittelee seurustelua ja sitä, mitä seurustelu pitää sisällään, esimerkiksi läheisyyttä ja koskettelua. Nuoren seksuaaliterveys käsittää myös seksikokemukset, jotka kehittyvät pikkuhiljaa puhetasolta toteutukseen. (Cacciatore 2007, 37–38.)

3 KOULUTERVEYDENHUOLTO JA TERVEYSTIETO

Kouluterveydenhuollolla tarkoitetaan nuorille suunnattua matalan kynnyksen palvelua, joka toimii yhteistyössä sosiaaliviranomaisten ja opetustoimen kanssa. Kouluterveydenhuollon keskeinen toteuttaja on terveydenhoitaja (Väestöliitto 2012). Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittisen ohjelman mukaan kouluterveydenhoitajan tulee tehdä yhteistyötä opettajien kanssa, jotka antavat terveystietoa. (Väestöliitto 2006, 26.) Myös terveydenhoitaja osallistuu koulukohtaisesti seksuaalikasvatukseen toteuttamiseen, esimerkiksi opettamalla raskauden ehkäisy menetelmiä.

Kouluterveydenhoitajan on hyvä olla asenteeltaan avoin ja saada oppilaat tuntemaan, että seksuaalinen kehitys on osa normaalia kasvua. Nuorista voi olla kiusallista keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, joten terveydenhoitajan tulisi ottaa asiat hienotunteisesti puheeksi. Aroista asioista keskustelu vaatii hyvää luottamussuhdetta kouluterveydenhoitajan ja oppilaan välille. (Terho ym. 2002, 132-137.)

Terveystieto sai itsenäisen oppiaineen aseman vuonna 2001 (Laki perusopetuslain 11 § muuttamisesta 453/2001). Se sai nykyisen paikkansa perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteissa vuoden 2003/2004 opetussuunnitelmanmuutoksen myötä (Sipola 2008). Opetussuunnitelmien perusteita noudattaen terveystiedon opetus täytyi aloittaa perusopetuksessa elokuuhun 2006 mennessä (Kannas ym. 2009).

Terveystiedon opetus edistää ja tukee oppilaiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuusosaamista. Opetus on tietoperusteeltaan monitieteellinen. Lähtökohtana terveystiedon opetuksessa on ymmärtää terveys niin psyykkiseksi, fyysiseksi kuin sosiaalisiksi toimintakyvyksi. Opetuksessa pyritään kehittämään oppilaiden tietämyksiä terveydestä, terveystottumuksista, elämäntavoista ja sairauksista. Terveystieto myös tukee nuoria ottamaan vastuuta sekä toimimaan oman ja muiden terveyttä edistäen. (EDU.fi 2010.)

Terveystiedon opetukseen tulee sisältyä myös seksuaalikasvatukseen kuuluvat asiat. Tavoitteena on, että oppilas oppisi ymmärtämään itseään, arvojaan ja näkemyksiään sekä huolehtimaan itsestään. On välttämätöntä, että seksuaaliopetus on yhteydessä kouluterveydenhuollon ja myös muiden tahojen, kuten esimerkiksi ehkäisyneuvolan

kanssa, jotta nuoret oppisivat hakeutumaan palveluihin. Yläkoulussa seksuaalikasvatukseen on mahdollista käyttää 4–6 tuntia luokka-astetta kohti ilman, että sitä on integroitu muihin oppiaineisiin. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2010.) Yläkoulun terveystiedon opetuksen tavoitteena seksuaalisuuteen liittyen on turvata kehittyvän nuoren tarpeet ja erityispiirteet huomioiden myös seksuaalisuuden kehittymisen. Seksuaaliterveysopetuksen aihepiireihin lukeutuu seksuaalisuus, ihmissuhteet, seksuaalikäyttäytyminen sekä siihen liittyvät normit ja arvot. (Opetushallitus 2004, 130–132.)

Vuoden 2013 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyjen tuloksista ilmeni, että Lapin alueella nuorista vain 17 % koki, että heillä on hyvät tiedot seksuaaliterveydestä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.) Luku on huolestuttavan alhainen ja kyseinen tilanne tulee huomioida myös kouluissa ja kouluterveydenhuollossa. Haasteena seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa on huomioida seksuaalisesti eri kehitysvaiheissa olevat nuoret ja pyrkiä toteuttamaan opetus sen mukaisesti. Terveystarkastusten ja henkilökohtaisten tapaamisten avulla terveydenhoitaja selvittää, missä kehitysvaiheessa nuori on. Näiden tapaamisten perusteella terveydenhoitaja osaa suunnitella ja toteuttaa opetuksen vastaamaan nuorten tarpeita. (Terho ym. 2002, 132-137.)

4 PROJEKTI JA ARTIKKELI

Projektilla tarkoitetaan hanketta tai ohjelmaa, joka ei ole rutiininomaisesti toistuva vaan usein kertaluontoinen (Paasivaara & Suhonen & Nikkilä 2008, 7). Projektilla tarkoitetaan prosessia, joka alkaa ideasta ja päättyy sen toteutumiseen. Projektityöskentely on organisoitua ja suunniteltua. Projekti perustuu siihen, että tilaus sille tulee joltain taholta. Projekti tulee suunnitella hyvin ja sekä laajuus että aika on rajattava selkeästi. Sen perustana tulee olla tavoite, johon pyritään ja koko projektin kulun ajan tulee harjoittaa dokumentointia. Projektin teosta tulee laatia kirjallinen kuvaus. Jotta projektityöskentelyssä päästään sille asetettuihin tavoitteisiin, voidaan käyttää erilaisia työskentelymuotoja, kuten esimerkiksi välitavoitteita, osallistujien kesken tehty vastuu- ja työnjako ja projektikokoukset (Löow 2002, 16-17.)

Tavallisimpia tieteellisiä artikkeleita ovat: katsausartikkeli, teoreettinen artikkeli ja alkuperäisestä tutkimuksesta raportoiva artikkeli. Tässä tapauksessa artikkeli pohjautui opinnäytetyöhön, joten se on alkuperäisestä tutkimuksesta raportoiva artikkeli. Jotta artikkelista saa laadukkaan, sen tekeminen vaatii harjoitusta eikä se synny hetkessä. Yleensä artikkelin tekeminen vaatii useaan kertaan tekstin muokkaamista ja parantelua. Huonosti tehdystä tutkimuksesta on vaikeaa saada tehtyä hyvää artikkelia, joten siksi myös tutkimukseen panostaminen on tärkeää. Artikkelia kirjoittaessa tulee huomioida se, missä artikkeli julkaistaan, jolloin artikkelia voidaan muokata tietyn mallin mukaisesti (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 250-252).

Artikkelin otsikon pitää olla ytimekäs, mutta informatiivinen. Tiivistelmässä esitellään lyhyesti tutkimusongelmat ja sen jälkeen kuvataan tutkimuksessa käytetyt menetelmät, keskeisimmät tulokset ja johtopäätökset. Tiivistelmä on tehtävä huolellisesti, sillä se on tehokas tiedonvälityksen väline. Johdannossa lukijalle esitellään lyhyesti tutkimusongelmat ja kerrotaan, miten ne on pyritty ratkaisemaan. Kirjallisuuskatsauksessa, joka kuvaa ongelmaa keskitytään aiheen kannalta oleellisiin tutkimuksiin ja korostetaan tärkeimpiä tuloksia sekä johtopäätöksiä. Siinä selvitetään myös ristiriitaiset ja kyseenalaiset näkökannat ja perustellaan tarkistamisen tarve. Tarkoituksena kirjallisuuskatsauksessa on osoittaa tutkimusongelmien sijoittumisen tutkimuskenttään. Johdannossa tuodaan esille myös tutkimuksen tavoitteet ja mahdolliset erityisongelmat (Hirsjärvi ym. 2004, 252).

Menetelmäosassa kuvaillaan tarkasti tutkimuksen tekeminen, jotta lukija saa käsityksen tutkimuksen asianmukaisuudesta ja tulosten luotettavuudesta. Tulososiossa esitellään tutkimuksen päätulokset lyhyesti ja myös yksityiskohtia, jotta luodaan pohja tehtäville päätelmille. Tuloksia voidaan esitellä myös taulukoiden ja kuvioiden avulla. Pohdinnassa arvioidaan tutkimuksen tuloksia suhteessa johdannossa kerrottuun taustaan. Loppupohdinnan tarkoituksena on valottaa tutkimuksen mahdollisia käytännöllisiä seuraamuksia, mikä osaltaan vie tutkimusta eteenpäin. Pohdinnasta tulisi tulla ilmi millaisiin johtopäätöksiin tutkimus antaa aihetta (Hirsjärvi ym. 2004, 252-253).

Terveydenhoitajaliitolla on sisältövaatimukset Internet sivuilla julkaistavien artikkelien suhteen. Opinnäytetyöartikkeleissa tulee keskittyä tutkimustuloksiin sekä niiden hyödynnettävyyteen terveyden edistämässä, terveydenhoitajatyössä ja /tai ehkäisevässä kansanterveystyössä. (Suomen Terveydenhoitajaliitto ry 2014.)

5 PROJEKTIN TOTEUTUS

Teimme opinnäytetyönä kvantitatiivisen tutkimuksen: Nuorten seksuaaliterveystietämys – Lukiolaisten kokemuksia yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävyydestä. Opinnäytetyö valmistui toukokuussa 2013. Kehittämistehtävänä valmistuva artikkeli pohjautui opinnäytetyöhön ja kertoi sen tuloksista. Artikkelin julkaistiin Terveystietojärjestön Internet-sivuilla. Se on hyvä julkaisupaikka artikkelille, sillä niillä on laaja lukijakunta ja näin tavoitetaan hyvin kohderyhmä. On tärkeää, että terveyden edistämisen ammattihenkilöt pystyvät lukemaan tutkimuksen tuloksia ja hyödyntämään niitä seksuaalikasvatustyössään.

5.1 Lähtökohdat ja taustat

Opinnäytetyönä tehdystä tutkimuksesta selvisi, että lukion 1. luokkalaisten seksuaaliterveystietämykset olivat suhteellisen hyvät. Tyttöjen ja poikien välisissä tietämyksissä ei ollut merkittäviä eroja. Kysyttäessä kuinka riittävästi oppilaat kokivat saaneensa tietoa seksuaaliterveyteen liittyen yläkoulun terveystiedon tunneilta, 56 % (42 oppilasta 75:stä oppilaasta) koki saaneensa tietoa riittävästi. Jokseenkin riittävästi tietoa koki saaneensa 36 % ja ei ollenkaan riittävästi 6.8 %.

Tutkimuksessa nousi esille, että heikoin tietämys nuorilla oli sukupuolitauteihin liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi kysyttäessä ”Mikä sukupuolitauti aiheuttaa lapsettomuutta?” väärän vastausvaihtoehdon valitsi jopa 77 % vastanneista (54 oppilasta 75:stä oppilaasta). Kysymyksessä ”Mitä seuraavista sukupuolitaudeista ei voida täysin parantaa?” 65 % vastanneista (49 oppilasta 75:stä oppilaasta) vastasi väärin. Myös kouluterveyskyselyissä on tullut ilmi, että heikoin tietämys seksuaaliterveyteen liittyvistä asioista nuorilla on sukupuolitaudeista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 3-38.) Kyselylomakkeen avoimessa kysymyksessä kysyttiin oppilaiden mielipiteitä terveystiedon opetuksen sisällöstä seksuaaliterveyteen liittyen. Niissä korostui kaksi aihealuetta: ehkäisy ja sukupuolitaudit. Niiden koettiin olleen hyvää tietoa, mutta samalla myös toivottiin, että niitä olisi käsitelty enemmän.

Lähtökohtana oli saada tutkimuksen tulokset hyötykäyttöön. Tutkimuksen tuloksien

myötä nuorten seksuaalitietämystä voitaisiin edistää paremmin terveystiedon näkökulmasta, kun lähtökohdat ovat tiedossa. Myös ammattihenkilöt, kuten terveydenhoitaja ja terveystiedon opettaja voivat hyödyntää tuloksia esimerkiksi seksuaaliopetuksessa kiinnittämällä huomiota niihin seksuaaliterveyden osa-alueisiin, joissa nuorten tietämyksissä oli heikommat tietämykset.

5.2 Tarkoitus ja tavoitteet

Kehittämistehtävän tarkoituksena oli kirjoittaa artikkeli nuorten seksuaaliterveystietämyksiä käsittelevän opinnäytetyötutkimuksen tuloksista ja julkaista se Terveydenhoitajaliiton Internet-sivuilla. Opinnäytetyö valmistui keväällä 2013 ja siinä kartoitettiin Kemin lukion 1.luokkalaisten seksuaaliterveystietämyksiä ja heidän näkemyksiään yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä.

Tavoitteena oli saada opinnäytetyönä tehdyn tutkimuksen tulokset ammattihenkilöiden, kuten terveydenhoitajan saataville. Terveydenhoitaja voi artikkelin perusteella korostaa antamassaan seksuaalikasvatuksessa niitä osa-alueita, joissa nuorilla oli tutkimuksen mukaan heikommat tietämykset. Artikkelin julkaistiin Terveydenhoitajaliiton Internet-sivuilla.

5.3 Prosessin etenemisen kuvaus

Tieteellistä artikkelia tehtäessä painottuu tutkimuksen tarkoitus, aikaisemman tutkimuksen hyvin tiivistetty selostus, tutkimuksen toteuttaminen ja tulosten dokumentointi sekä tulkinta. Kirjoittajan on tärkeää selvittää, minkälaiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet ovat lukijoilla siinä julkaisussa, jossa hän artikkelinsa julkaisee (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 226). Artikkelin julkaistiin Terveydenhoitajaliiton Internet-sivuilla. Yhteyshenkilönä Terveydenhoitajaliitosta toimi toimitussihteeri Tiina Raivo, joka on antanut ohjeistusta artikkelin sisällön, ulkoasun ja julkaisemisen suhteen.

STHL ry eli Suomen terveydenhoitajaliitto on terveydenhoitajille ja audionomeille suunnattu koulutuksellinen, työmarkkina-, ja ammatillinen edunvalvontajärjestö. STHL

on ehkäisevän kansanterveystyön ja terveyden edistämisen asiantuntijaliitto. Suomen terveydenhoitajaliittoon kuuluu 7500 terveydenhoitajaa, alan opiskelijaa, audionomia, tutkijaa, opettajaa ja johtajaa. Liittoon sisältyy 15 alueellista terveydenhoitajayhdistystä sekä valtakunnallinen Audionomiyhdistys (Suomen Terveydenhoitajaliitto 2014).

Lapin Ammattikorkeakoulun opettajat Raija Luutonen ja Satu Rainto ohjasivat kehittämistehtävän. He ohjasivat myös aiemmin valmistuneen opinnäytetyön, joten heidän kanssaan oli luontevaa jatkaa yhteistyötä etenkin, kun artikkeli käsittelee kyseessä olevaa opinnäyteytutkimusta. Kehittämistehtävän työstäminen aloitettiin tammikuussa 2014. Artikkelin valmistui maaliskuun aikana ja se lähetettiin Terveydenhoitajaliitolle julkaistavaksi. Kehittämistehtävän teossa pysyttiin suunnitellussa aikataulussa.

6 PROJEKTIN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Jo opinnäytetyötutkimusta tehdessä on otettu työn eettisyys huomioon. Silloin on huomioitu tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti ja huolehdittu, ettei kyselylomakkeista tule miltään osin julki, kuka kysymyksiin on vastannut.

Artikkelissa kerrotaan totuudenmukaisesti tutkimuksen tuloksista, eikä plagioida muiden tuotoksia. Myös projektiraportissa on tuotettu omaa tekstiä ja siinä on pyritty käyttämään paljon lähdesynteesiä, jotta tieto olisi luotettavaa ja monipuolista. Ennen artikkelin julkaisemista kehittämistehtävöohjaajat lukivat tuotoksen ja antoivat siitä palautetta.

Koko projektin ajan tulee harjoittaa dokumentointia. Projektista tulee laatia kuvaus ja sen aikana noudatetaan työskentelymuotoja, jotka takaavat tulosten saavuttamisen. Niitä ovat esimerkiksi projektiin nimetyt tekijät, projektikokoukset, jatkuva tiedottaminen asianosaisille, vastuun- ja työnjako tekijöiden kesken, välitavoitteet, jotka auttavat pitämään projektin suunnitelluissa rajoissa sekä toimenpidesuunnitelmat, joista tulee ilmi, miten ja milloin toimenpiteet on tehtävä ja mitä projektissa pitää tehdä (Löow 2002, 17).

7 POHDINTA

Päätimme tehdä kehittämistehtävänä artikkelin aiemmin tekemämme tutkimuksen tuloksista. Tutkimuksessa selvitettiin Kemin lukion 1. luokkalaisten seksuaaliterveystietämyksiä ja heidän kokemuksiaan yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä. Artikkelin kirjoittaminen tuntui hyvältä ajatukselta, sillä mielestämme tutkimus tuotti hyvää tietoa, joka olisi hyvä saada julkaistua ja näin ammattihenkilöiden käytettäväksi. Esimerkiksi koulu- ja/tai opiskeluterveydenhoitajat voisivat hyödyntää tutkimuksemme tuloksia suunnitellessaan ja toteuttaessaan nuorten seksuaaliterveyttä edistävää työtä.

Terveystiedonhoitajan työ on hyvin vastuullista ja luo tekijälleen paljon haasteita. Nuorten seksuaaliterveyden edistäminen on arvokasta työtä, jossa koulu- ja opiskeluterveydenhoitajilla on tärkeä rooli. Jokaiselle nuorelle tulisi osata tarjota riittävästi tietoa seksuaaliterveydestä, erityisesti niistä aihealueista, joista heidän tietämyksensä ovat puutteelliset. Kirjoittamamme artikkeli antaa hyvää tietoa missä seksuaaliterveyden osa-alueissa Kemin lukion 1.luokkalaisilla oli tietämyksissä puutteita ja miten riittävästi he kokivat saaneensa tietoa yläkoulun terveystiedon tunneilla seksuaaliterveyteen liittyvistä asioista.

Myös nuorempien oppilaiden seksuaaliterveyden edistämistyössä on omat haasteensa. Seksuaalikasvatus ja -valistus tulisi osata suunnitella niin, että se tulisi kaikille oikeaan aikaan, eikä kehitystasoon nähden liian aikaisin tai liian myöhään. Nykyaikana on hyvin tavallista, että seurustelu ja yhdynnät aloitetaan aiempaa nuorempana. Se luo haastetta seksuaalikasvatukselle, sillä osa saman luokan oppilaista saattaa olla seksuaalisuuden portailla huomattavasti korkeammalla kuin toiset. Tällöin seksuaalikasvatuksen sisältöalueet voi olla vaikea kohdentaa siten, että jokainen saa tarvitsemaansa tietoa silloin, kun se on ajankohtaista.

Niin artikkelin kirjoittaminen kuin projektityön tekeminen ja suunnitteleminen itsessään olivat meille uusia asioita ja siitä syystä niiden tekeminen tuntui aluksi hieman haasteelliselta. Huolellinen perehtyminen projektityöskentelyyn ja ajan kanssa toteutettu projektisuunnitelma kuitenkin helpottivat työtä paljon. Projektin toteutuksesta teki

mielenkiintoista se, että kirjoitimme artikkelin jatkotyönä opinnäytetyönä toteuttamallemme tutkimukselle ja artikkelin myötä tutkimus ja tutkimustulokset saivat uutta arvoa. Olemme oppineet tämän työn parissa paljon projektityöskentelystä ja näin jälkikäteen on helppo ymmärtää huolellisesti toteutetun projektisuunnitelman merkitys ja tärkeys. Projektin toteuttaminen oli mielenkiintoinen kokemus ja uskomme, että tästä on paljon hyötyä tulevaisuudessa työelämässä, jolloin tulemme mahdollisesti toteuttamaan erilaisia projekteja.

LÄHTEET

- Bildjuschkin, Katriina & Malmberg, Ari 2000. Kerro meille seksistä. 2. Painos. Tampere: Kustannus Osakeyhtiö Tammi.
- Cacciatore, Raisa 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Heikkinen, Noora & Latvajärvi, Paula 2013. Nuorten seksuaaliterveystietämys – Lukiolaisten kokemuksia yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kannas, Lasse & Peltonen, Heidi & Aira, Tuula. Terveystiedon kehittämistutkimus, osa 1, 2009. Hakupäivä 26.2.2014
http://www.ooph.fi/download/115911_kokemuksia_ja_nakemyksia_terveystiedon_opetu_ksesta_ylakouluissa.pdf
- Kontula, Osmo & Lottes, Ilsa 2000. Seksuaaliterveys Suomessa. Helsinki: Tammi.
- Löow, Monika 2002. Onnistunut projekti – Projektijohtamisen ja -suunnittelun käsikirja. Helsinki: Teitosanoma Oy.
- Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Hakupäivä
http://www.ooph.fi/download/139848_pops_web.pdf
- Opetushallitus 2010. Terveystieto. Hakupäivä 19.2.2014
http://www.edu.fi/perusopetus/terveystieto_
- Paasivaara, Leena & Suhonen, Marjo & Nikkijä, Juhani. 2008. Innostavat Projektit. Sipoo: Silverprint.
- Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen 2007. Haku päivä 19.2.2014
<http://pre20090115.stm.fi/pr1180335140613/passthru.pdf>
- Sexual health education in the schools: Questions & Answers 2009. The Canadian Journal of Human Sexuality vol 18 (1-2) s. 48-49; Public Health Agency of Canada (2009). Brief report on sexually transmitted infections in Canada: 2006. Surveillance and Epidemiology Section, Public health agency of Canada. Hakupäivä 19.2.2014
<http://web.ebscohost.com.z.token.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=20a788a3-f061-4c26-84f3-7821c476d35e%40sessionmgr11&vid=27&hid=13>
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2007-2011. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen Toimintaohjelma 2007-2011. Hakupäivä 10.4.2014
<http://pre20090115.stm.fi/pr1180335140613/passthru.pdf>
- Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus ry 2014. Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus ry. Hakupäivä 19.2.2014
http://www.terveystieteiden tutkimuskeskus.fi/fi/sthl_ry
- Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus ry 2014. Terveystietäjä-lehden kirjoitusohjeet. Hakupäivä 19.2.2014
<http://www.terveystieteiden tutkimuskeskus.fi/fi/julkaisut/terveystietajalehti/kirjoitusohjeet>
- Terho, Pirjo & Ala-Laurila, Eija-Liisa & Laakso, Juhani 2002. Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Kustannus Oy.
- Terveystietäjä ja hyvinvoinnin laitos 2013. Nuorten hyvinvointi Lapissa vuosina 2004-2013. Hakupäivä 26.2.2014
http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/Tulokset_alueittain/Lappi/kt_kysely_Lappi_peruskoulu.pdf
- Terveystietäjä ja hyvinvoinnin laitos 2010. Opettaja seksuaalikasvattajana. Hakupäivä 26.2.2014
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8991a787-93aa-44d0-acb3-8c30c13a7739>
- Terveystietäjä ja hyvinvoinnin laitos 2013. Seksuaalikasvatus. Hakupäivä 10.4.2014

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tietopaketit/amis/seksuaaliterveys/seksuaalikasvatus

Väestöliitto 2012. Seksuaalikasvatus. Hakupäivä 19.2.2014

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/murrosikaisten-vanhemmat/tietoa/seksuaalisuus_ja_seurustelu/

Väestöliitto 2006. Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma. Hakupäivä 26.2.2014

<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/5fa0581df022cb1eecacfc3328f9855/1393431404/application/pdf/906885/Sekstervpolohjelma.pdf>

LIITE/ARTIKKELI

NOORA HEIKKINEN, terveydenhoitajaopiskelija, Lapin Ammattikorkeakoulu
 PAULA LATVAJÄRVI, terveydenhoitajaopiskelija, Lapin Ammattikorkeakoulu

NUORTEN SEKSUAALITERVEYSTIETÄMYS – LUKIOLAISTEN KOKEMUKSIA
 YLÄKOULUN TERVEYSTIEDON SEKSUAALIKASVATUKSEN
 RIITTÄVYYDESTÄ

Nuoren seksuaalisuus kehittyy vaiheittain ja sitä pyritään tukemaan seksuaalikasvatuksella. Nuoren on tärkeää saada kokea seksuaalisuus hyväksyttävänä ja myönteisenä asiana, luonnollisena osana elämää. Se heijastaa hyvinvointia ja terveenä olemista. Seksuaalisuuteen ei saisi liittyä väkivaltaa, vallankäyttöä tai alistamista. Asiallinen seksuaalikäyttäytyminen vahvistuu hyvän seksuaalitietämyksen myötä ja vastuuttomat kokeilut sekä riskikäyttäytyminen siten vähenevät. Nuorella tulee olla riittävästi asiallista tietoa seksuaaliterveyteen liittyen, jotta hän kykenee tekemään itselleen sopivia valintoja ja päätöksiä.

Nuoren seksuaalisuuden kehittyminen on yksilöllistä; vaikka fyysinen kehitys olisi jo pitkällä, psyykkiset valmiudet voi olla vielä eri tasolla. Kasvaessa ja kehittyessä omaan seksuaalisuuteensa nuori kokee paljon hämmennystä muuttuvasta kehostaan ja tunteistaan. Tällöin saatetaan kokea monenlaisia tunteita ja saada ristiriitaisia viestejä esimerkiksi seksuaalikasvatuksen ja median ristitulesa. Myös kouluterveyskyselyn 2013 mukaan kotona ja koulussa olisi tärkeää kiinnittää huomiota mediakasvatukseen ja turvalliseen nettikäyttäytymiseen. Yläkoulun terveystiedon opetuksen tavoitteena seksuaalisuuteen liittyen on turvata kehittyvän nuoren tarpeet ja erityispiirteet huomioiden myös seksuaalisuuden kehittymisen. Seksuaaliterveysopetuksen aihepiireihin lukeutuu seksuaalisuus, ihmissuhteet, seksuaalikäyttäytyminen sekä siihen liittyvät normit ja arvot. Tavoitteena on, että oppilas oppisi ymmärtämään itseään, arvojaan ja näkemyksiään sekä huolehtimaan itsestään.

Kouluterveydenhuollon keskeisenä tavoitteena on edistää nuoren terveyttä kokonaisvaltaisesti ja seksuaaliterveyden edistäminen on sen yksi tärkeä osa-alue. Kouluterveydenhuolto pyrkii tukemaan nuorta vastuulliseen aikuisuuteen, johon kuuluu omien rajojen tunnistaminen ja toisen osapuolen kunnioittaminen sukupuolisuhteessa sekä seksuaalisuudesta nauttiminen ilman pelkoa ja syyllisyyttä. Kouluterveydenhuollolla on iso rooli seksuaalielämää aloittavan nuoren neuvonnassa ja ohjauksessa. Kaikilla ei ole mahdollisuutta puhua kotona näistä asioista, joten terveydenhoitaja voi olla ainoa kanava keskustella kahdenkeskisesti seksuaalisuudesta. Terveydenhoitaja osallistuu koulukohtaisesti seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen, esimerkiksi opettamalla raskauden ehkäisy menetelmiä.

Artikkeli pohjautuu keväällä 2013 Heikkisen ja Latvajärven Lapin Ammattikorkeakoulussa tehtyyn opinnäytetyöhön ”Nuorten Seksuaaliterveystietämys – Lukiolaisten kokemuksia yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä.” Kemin lukion 1.luokkalaisille tehtiin kvantitatiivinen kyselytutkimus, jossa kartoitettiin heidän seksuaaliterveystietämyksiä ja heidän kokemuksiaan yläkoulun terveystiedon opetuksen seksuaalikasvatuksen riittävydestä. Opinnäytetyötutkimuksen tavoitteena oli selvittää ne seksuaaliterveystietämysten osa-alueet, joista nuorilla oli heikoin tietämys tai tiedot olivat puutteellisia ja tältä pohjalta seksuaalikasvatuksessa olisi helpompi keskittyä juuri niihin osa-alueisiin. Kyselylomake koostui seitsemästä eri aihealueesta.

Tutkimukseen osallistui 75 lukion 1.luokkalaista. Vastaaajista tyttöjä oli 43 ja poikia 32.

Tutkimuksesta selvisi, että lukion 1.luokkalaisilla oli hyvät tiedot seksuaaliterveydestä. Esimerkiksi raskaudenehkäisy- ja lisääntymisterveysosioissa nuorilla oli hyvät tietämykset. Kysyttäessä ”Mitä ovulaatio tarkoittaa”, nuorista 94,6 % tiesi oikean vastauksen. Myös eurooppalaisittain tarkasteltuna Suomen koululaisten seksuaalitietämykset ovat hyvät.

Oletus valtakunnallisten kouluterveyskyselyjen pohjalta oli, että poikien seksuaaliterveystietämykset olisivat huonompia kuin tyttöillä, mutta tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ilmennyt merkittäviä eroja. Esimerkiksi kysyttäessä ”Mitä jälkiehkäisytableteilla tarkoitetaan?”, tytöistä 83 % ja pojista 65 % tiesi oikean vastauksen. Eroa oli siis vähän, mutta ei merkittävästi.

Tutkimuksessa nousi esille, että heikoin tietämys nuorilla oli sukupuolitauteihin liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi kysyttäessä ”Mikä seuraavista sukupuolitaudeista voi aiheuttaa lapsettomuutta?”, väärin vastasi 77 % Myös kysyttäessä ”Mitä seuraavista sukupuolitaudeista ei voida täysin parantaa?”, 65 % vastasi väärin. Nuoret voivat kokea sukupuolitaudit vaikeaksi aiheeksi, sillä niitä on paljon ja niitä voi olla vaikea erottaa toisistaan. Myös kouluterveyskyselyssä 2013 on tullut ilmi, että huonoiten nuoret tietävät sukupuolitaudeista seksuaaliterveyteen liittyvissä asioissa. Tulosten mukaan nuorilla on esimerkiksi epätietoisuutta siitä, voiko jo aiemmin sairastetun sukupuolitaudin saada uudestaan. Yläkoulun pojista vain 66 % ja tytöistä 73 % tiesi vastauksen.

Kysyttäessä kuinka riittävästi oppilaat kokivat saaneensa tietoa seksuaaliterveyteen liittyen yläkoulun terveystiedon tunneilta, 56 % koki saaneensa tietoa riittävästi. Jokseenkin riittävästi tietoa koki saaneensa 36 % ja ei ollenkaan riittävästi 7 %. Kyselylomakkeen jokaisen osa-alueen yhteydessä kysyttiin, miten riittäväksi nuoret kokivat terveystiedon tunneilla saamaansa tiedon määrää kyseiseen aiheeseen liittyen. Kaiken kaikkiaan nuoret kokivat seksuaaliterveyden opetuksen terveystiedon tunneilla riittäväksi tai jokseenkin riittäväksi. Hyvin harva vastaaajista koki, että ei ollut saanut johonkin aihealueeseen tietoa ollenkaan riittävästi. Esimerkiksi raskaudenehkäisystä nuorista valtaosa (65 %) koki saaneensa riittävästi tietoa terveystiedon tunneilta, jokseenkin riittävästi vastasi loput 35 %. Kukaan oppilaista ei kokenut, että ei ollut saanut tietoa ollenkaan riittävästi. Myös tutkimuksen tulokset tukivat tätä; nuorilla oli hyvät tietämykset raskaudenehkäisyyn liittyen.

Sukupuolitauteja käsittelevä osa-alue koettiin kyselyssä vaikeana. Kysyttäessä nuorilta, kuinka hyvin he kokivat saaneensa tietoa kyseisestä aiheesta terveystiedon tunneilta, suurin osa (57 %) koki saaneensa tietoa jokseenkin riittävästi. Kuitenkin vain 3 % oli sitä mieltä, että ei ollut saanut tietoa ollenkaan riittävästi. Tulos kuitenkin ilmentää sitä, että nuoret olisivat toivoneet lisää tietoa sukupuolitaudeista yläkoulun terveystiedon tunneilla.

Kyselylomakkeen avoimessa kysymyksessä kysyttiin oppilaiden mielipiteitä terveystiedon opetuksen sisällöstä seksuaaliterveyteen liittyen. Vastauksista ilmeni, että seksuaaliterveyden opetuksessa ei koettu olevan suuria puutteita. Kaksi aihealuetta korostui: ehkäisy ja sukupuolitaudit. Niiden koettiin olleen hyvää tietoa, mutta samalla myös toivottiin, että niitä olisi käsitelty enemmän.

Lähteet:

Bildjuschkin, Katriina & Malmberg, Ari 2000. Kerro meille seksistä. 2.painos. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Cacciatore, Raisa & Apter, Dan & Halonen, Miila 2010. Nuorten seksuaaliterveys ja seksuaalinen kehitys. Hakupäivä 12.3.2014 https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/603357763bdda7fccfe003flcflda6c/1364464379/application/pdf/656633/nuorten%20seksuaaliterveys%202010%20Raisa_Dan_Miila050810.pdf

Heikkinen, Noora & Latvajärvi, Paula 2013. Nuorten seksuaaliterveystietämys – Lukiolaisten kokemuksia yläkoulun terveystiedon seksuaalikasvatuksen riittävydestä

Rask, Maija 2012. Lukiolaisten terveydenlukutaidon ja terveystietämyksen ilmeneminen. Hakupäivä 11.3.2014

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74740/Maija_Rask.pdf?sequence=1>

Terho, Pirjo & Ala-Laurila, Eija-Liisa & Laakso, Juhani 2002. Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Kustannus Oy.

Terveyden ja Hyvinvoinnin Laitos 2013. Kouluterveyskyselyn tuloksia nuorten seksuaaliterveydestä. Hakupäivä 20.3.2014 <

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/rakenne/yksikot/seli/verkostokirje/2013/nuorten_seksuaaliterveydesta_uutta_tietoa>